

Vlasserij, onderdeel van de Werkeloosheidsbestrijding van de Stad Franeker (ca. 1846/47).

Bron: Archief Stad Franeker.

Ter bestrijding van de werkeloosheid gedurende de wintermaanden werden vroeger door verschillende gemeentelijke armvoogdijen en diaconieën van kerkelijke gemeenten 'werkverschaffingsprojecten' georganiseerd. Eén van die projecten was het aankopen van pas geogst vlas om dat gedurende de winter te laten bewerken, tegen de gebruikelijke lonen, door werkeloze inwoners of gemeenteleden. De eindproducten (schoon lijnzaad en schone vlasvezel alsmede de bijproducten bolkaf, scheven (Fries: sjudden) en hede (Fries: hjidde) werden weer verkocht en eventuele tekorten kwamen voor rekening van betreffende gemeente of diaconie. In een aantal gevallen is het bekend dat de gemeenten land huurden om zelf vlas verbouwen, zoals door de Stad Franeker.

De onkosten van 3¾ pondemaat.

Het bezaaien met Lijnzaad, eggen, rollen, etc.	f	20,77
Het wieden etc. van hetzelfde	f	31,14½
Vlastrekken en roepelen à f 12,00	f	45,00
3700 schoven in de rotting gebracht	f	6,60
Hiertoe 2 paarden en wagen (een wagen gebroken)	f	5,00
De knop van het land bewerkt, gewind, gezeefd	f	1,50
De knop naar de Stad op Zolder gebragt	f	1,90
Het rug (ruig) van 't land in de Schuur gebragt	f	0,60
1¾ dag een paard en wagen à f 1,50	f	2,75
Voor zaad schoon maken	f	1,05
Het vlas uitgehaalt en over 't land gebragt	f	3,20
Door twee vrouwen het vlas opgezet	f	1,85
Aan Meindert op Zondag morgen vlas opzet	f	0,25
Het opbinden en bergen op zolder	f	11,60
Praam huur aan J.A. v.d. Meer	f	1,70
Zakkenhuur per pondm. à f 0,23	f	0,85½
Huur van de kleden à f 2,52	f	9,45
Afwerken van t'vlasrug en schoonmaken van zaad	f	5,00
Huur voor de schuur	f	3,00
Gevangen twee mollen	f	0,20
Totaal	f	<u>153,42</u>

Enkele zaken m.b.t. de verbouw van vlas toegelicht:

- . een **pondemaat** land is ongeveer 1/3 hectare groot.
- . **lijnzaad** is het zaad van vlas dat handmatig of met een zaaivool werd gezaaid.
- . het **wieden** gebeurde handmatig en op sokken, veelal door vrouwen en/of kinderen.
- . het rijpe vlas werd handmatig getrokken en **gerepeld** (Fries: **roepele**) om de **zaadbollen** (Fries: **knop**) van het stro te scheiden. Een bijproduct van het repelen is het '**ruig**' of '**rug**'. Stroresten (met zaadbollen) die in de repelkam zijn blijven hangen. Dit '**ruig**' kan nog worden bewerkt tot een 2^e keus vlasvezel en er komt nog wat zaad vrij.
- . het vlas(stro) werd 10 tot 14 dagen in een sloot of vaart '**te roten**' gelegd om de pectine laag (tussen binnenste houtkern en de aan de buitenkant liggende vezeldraden) op te lossen.
- . Na het roten werd het vlas op het land te drogen gezet in z.g. 'kapelletjes'. Nadat het goed droog was werd het in de schuur opgeslagen om in de winter te worden bewerkt.
- . om de 'knop' van onkruidzaden, kluitjes en stof te scheiden werd het **gezeefd** en met behulp van de wind **geschoond**. De 'knop' werd daarna opgeslagen om in de winter te worden gebroken.

Vlasbewerken als winterwerk voor vaste boerenarbeiders en als werkverschaffing.

. **knopbreken**. De zaaddozen met vlaszaad (vlasbol of 'knop') worden gebroken door deze te dorsen met een vlegel of een (eenvoudige) 'knopbreker'. Daarna wordt het (lijn-)zaad en het bolkaf gescheiden doormiddel van 'wannen'.

. **braken**. Om de gewenste (lange) vlasvezel van de houtachtige kern te verwijderen wordt het gerote vlas 'gebroken' door het tussen twee cilindervormige geribde draaiende walsen te halen. Het houtkern breekt en komt los van de vezeldraden. De houtdelen (scheven of in het Fries 'sjudden' genoemd) wordt als kachelbrandstof gebruikt en ook wel als isolatiemateriaal.

. **slijpen of zwingelen**. De bij het braken vrijkomende vezels worden met behulp van een 'slijpbraak' of 'zwingelmolen' bewerkt om de nog aanhangende houtdelen te verwijderen. De lange vezel wordt (duur) verkocht en wordt o.a. gebruikt om linnen van te maken. De korte vezel is een bijproduct van het slijpen.

. Normaliter werd een mooi opgemaakte bundel lange vezel '**per steen**' van 2,82 kg verkocht maar in Friesland per '**bundel**' van 3,2 kg verhandeld. Deze eenheden zijn niet terug te rekenen in onderstaande informatie. Vóór 1820 woog een 'pond' 480 gram. Na de invoering van het metrieke stelsel werd de kilo ingevoerd als standaard gewicht. Omdat men in Nederland moeite had met (de door Napoleon invoerde) kilo noemde men dat een 'Nederlands pond'.

De onkosten van 3de pendlemant.

Het bezorgen met Lyszagg, eeggen, vollen etc	26 2/2
„ Mollen etc van het zand	31 1/2
„ Mastrekken en Voerelen	15 00
3700 Schoven in de Ketting gebracht	6 00
hiertoe 2 paarden en dragen (een dragen gebruikt)	5 00
de Loois van het land bereikt. de wind geest	1 50
de Schoor naar de Staaf of zollter gebracht	1 00
Het weg van t land in de Schuile gebracht	6 00
1 ^{ste} Klag een paard en dragen	2 25
1 ^{ste} Klag een paard en dragen	1 75
1 ^{ste} Klag een paard en dragen	1 75
Het vlas uitgehaald vort land gebracht	3 20
doortree, Doornen het vlas vort	1 25
aan Meindort op zondag morgen vlas vort	0 25
het verbinden en beregen t zolder	11 00
judam suur aan S. A. D. Meer	1 70
zakkenhuur per pond	0 25 1/2
suur van de kleden	9 45
afwerken van t vlas en schoormaker	5 00
suur voor de schuur	3 10
gerangene mollen eme	6 20
	153 42

Afgeleverd aan L. Brouwer
 253 bundels vlas à 24 Steen met nog 2 Ned.ponden.
 Franeker den 24 Juny 1847
 w.g. F.J. Fogteloo.
 Aant.: Ontvangen uit hoofde van de ligte weegt slechts
 323 bundel à 1,20 f 297,60

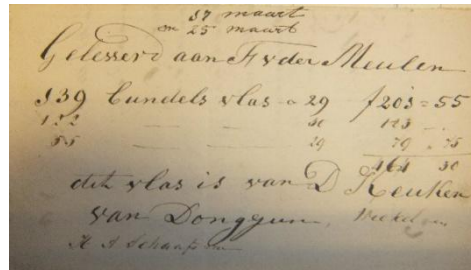
Affgeleverd aan L. Brouwer
 253 bundels vlas à 24 Steen
 met nog 2 Ned.ponden
 Franeker den 24 Juny 1847
 w.g. F.J. Fogteloo

.....

Aan F. van der Meulen
 44 bundels Yde Jakobs
 33 dyto Broer Ates à 28 Steen
 5 dyto Eygen gebouw
 62
 11
 73 te zaamen 78 à 1,40 f 109,20
 5

Aan F. van der Meulen
 44 bundels Yde Jakobs
 33 dyto Broer Ates à 28 Steen
 5 dyto Eygen gebouw
 62
 11
 73 te zaamen 78 à 1,40 f 109,20

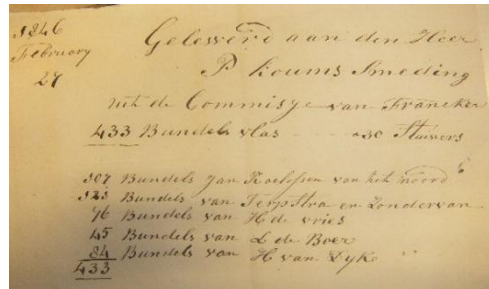
17 en 25 maart
 Geleverd aan F. van der Meulen
 139 bundels vlas à 29 f 201,55
 122 bundels - 183,--
 55 bundels - 79,75
 464, 30

Dit vlas is van D. Kuiken van Dongjum.
 Weekloon (?) van H. A, Straatsma

1846 February 24.

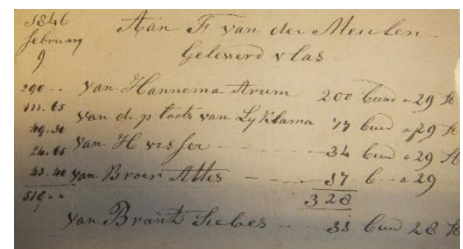
Geleverd aan den Heer P koums Smeding
 Uit de Commissie van Franeker
 433 Bundels vlas à 30 Stuivers

107 Bundels Jan Roelofsen van het Noord
 323 Bundels van Terpstra en Zondervan
 76 Bundels van H. de Vries
 45 Bundels van L. de Boer
 84 Bundels van H. van Dijke
 433

1846 february 9

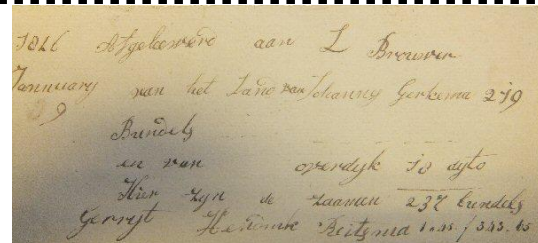
Aan F. van der Meulen geleverd vlas
 290,00 van Hannema Arum 200 bund à 29 Ned.pond
 11,65 van de plaats van Lyklama 77 bund à 29 Ned.pond
 49,30 Van H. Visser 34 bund.à 29 Ned.pond
 24,65 Van Broer Atters 37 bund à 29
 43,40 328
 519,--

Van Brand Siebes 33 bun 28 Ned.pond.

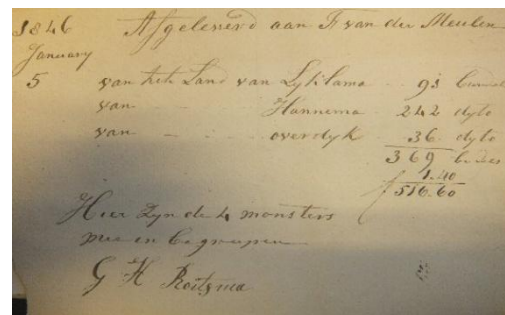
1846 Januarij 9.

Afgeleverd aan L. Brouwer
 Van het land van Johannes Gerkama 219 Bundels
 En van Overdijk 18 dijto
 Hier zijn de zaamen 237 bundels
 Gerryt Hendrick Reitsma f 343,65

1846 January 5.

Afgeleverd aan F. van der Meulen
 Van het Land van Lyklama 93 bundels
 Van ,, ,, ,, Hannema 242 dyto
 Van ,, ,, ,, Overdijk 36 dyto
 369 bundels
 1,40
 f 516,60

Hier zijn de 4 monsters mee inbegreepen. w.g. G.H. Reitsma